

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Центр заочного та дистанційного навчання

Кафедра психології

**Кваліфікаційна робота -
магістерський дослідницький проект**

053 «Психологія»

на тему:

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ**

Виконала: здобувачка 2 курсу магістратури
Тарасишина О.М.

галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові
науки» спеціальність 053 «Психологія»

Керівник: к.психолог.н., доц. Т.П. Рєпнова

Рецензент: к.психол.н., доц. А.Ф. Лісовенко

Одеса – 2024

АНОТАЦІЯ

Тарасишина О.М. «Психологічні особливості комунікативної діяльності суддів». Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Магістерський дослідницький проект на здобуття освітнього ступеню «Магістр» за спеціальністю 053 «Психологія». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2023 рік.

Робота присвячена теоретико-прикладному вивченню психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів. За результатами проведеного дослідження визначено основні психологічні особливості комунікативної діяльності суддів, що полягають у розвинених комунікативних здібностях і властивостях суддів, володінні ними комунікативними прийомами встановлення істини, використанні комунікативних ресурсів під час ухвалення судового рішення, спрямованості на співробітництво у міжособистісних стосунках та формування дружельобних відносин і взаєморозуміння. В комунікативних ситуаціях судді переважно проявляють себе як лідери, вимагають до себе більше поваги, намагаються бути стриманими, але більш наполегливими у досягненні бажаного результату, під час прийняття рішення спираються на свої знання та дотримуються букви Закону. Запропоновані практичні рекомендації з удосконалення комунікативної діяльності суддів.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, що налічує 62 найменування.

Ключові слова: психологічні особливості, спілкування, комунікативна діяльність, комунікативна компетентність, судді, стилі міжособистісного спілкування, комунікативний контроль.

Tarasyszina O.M. "Psychological features of communicative activity of judges". Qualifying scientific work on manuscript rights. Master's research project for obtaining an educational degree "Master" in specialty 053 "Psychology". Odesa Law Academy National University, Odesa, 2023.

The work is devoted to the theoretical and applied study of the psychological features of judges' communicative activity. According to the results of the conducted research, the main psychological features of the communicative activity of judges were determined, which consist in the developed communicative abilities and qualities of judges, their possession of communicative techniques for establishing the truth, the use of communicative resources during the adoption of a court decision, the focus on cooperation in interpersonal relations, the formation of friendly relations and mutual understanding . In communicative situations, judges mostly show themselves as leaders, demand more respect for themselves, try to be restrained, but more persistent in achieving the desired result, when making a decision, they tend to rely on themselves and their knowledge. Proposed practical recommendations for improving the communicative activity of judges.

The work consists of an introduction, two chapters, conclusions, and a list of 62 references.

Key words: psychological features, communication, communicative activity, communicative competence, judges, styles of interpersonal communication, communicative control.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ.....	15
1.1. Характеристика етапів та методичних засад дослідження	15
1.2. Обґрунтування вибірки дослідження.....	22
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ	26
2.1. Результати анкетування та експертної оцінки щодо комунікативної компетентності суддів	26
2.2. Аналіз результатів дослідження психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів.....	33
2.3. Практичні рекомендації з удосконалення комунікативної діяльності суддів	40
Висновки до розділу 2.....	43
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	50
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Професія судді є однією з найвідповідальніших, суспільно значущих та складних професій, яка вимагає не тільки високої кваліфікації і досвіду в галузі права, розуміння загальнолюдських цінностей, а й розвинутих особистих моральних, гуманістичних якостей, почуття справедливості та об'єктивності. Серед низки психологічних навичок і компетентностей беззаперечним є те, що суддя повинен впевнено володіти навичками спілкування та комунікативної взаємодії. Адже, окрім винесення юридично обґрунтованого рішення, суддя здійснює управління взаємодією представників сторін у ході судового розгляду, забезпечує належні права та можливості представникам сторін з метою змагального характеру судочинства, керує діалогом, вирішує конфлікти, розблоковує емоційно напружені ситуації в процесі судового розгляду. Тобто суддя, який веде судові засідання, уособлює в собі не тільки юриста, але й професійного психолога-комунікатора, функції якого полягають в управлінні процесом взаємодії. В цьому контексті комунікативна діяльність суддів виступає як невід'ємна складова їх професійної діяльності та базується на психологічних механізмах і закономірностях комунікативної взаємодії та комунікативної компетентності.

Наведене вище обумовлює необхідність аналізу наукових досліджень феномену комунікації, класифікації різновидів, сутності, складових комунікативної діяльності суддів, проведення емпіричних досліджень щодо психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів. Також потребують подальшого удосконалення психодіагностичний інструментарій та психологічні заходи з формування комунікативної компетентності суддів.

Таким чином, вибір теми кваліфікаційної роботи – магістерського дослідницького проекту «Психологічні особливості комунікативної діяльності суддів» – обумовлений актуальністю зазначеної проблеми, недостатнім її

теоретичним і практичним вивченням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Термін «комунікація» увійшов у науковий обіг на початку XX століття. З тієї пори здійснено чисельні дослідження та тлумачення феномену «комунікація». Визнаними дослідниками проблем комунікації були такі вчені як Т. Адорно, Е. Аронсон, Ж.-П. Бодрийяр М. Вебер, Г. Года, П. Лазарсфельд, Г. Лассуелл, М. Маклюен. Активні розробки щодо різних складових комунікацій проводять українські вчені: О. Зернецька, С. Квіт, Г. Почепцов, В. Різун, О. Холод та інші фахівці. В зазначених дослідженнях основна увага більшою мірою приділялася політичним, масовим та соціальним комунікаціям [12; 18; 40]. Спорідненим за значенням поняттю «комунікація» є «спілкування». Загалом, вчення про спілкування і його роль в житті людини бере свій початок з давніх часів, з історико-філософських знань [49; 59].

Проблеми спілкування розглядаються в роботах Н. Бердяєва, С. Франка, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера [39]. У цьому ряду виділяються вчення про інтерсуб'єктивність Е. Гуссерля, «феноменологію симпатії» М. Шелера, «діалогіку» М. Бубера, «екзистенціальну комунікацію» К. Ясперса, вчення про «зустрічі» О. Больнова [49; 56]. Класичні визначення спілкування, трактуються таким чином: складний процес встановлення та розвитку контактів між людьми, в основі якого лежить обмін думками, почуттями, волевиявленнями з метою інформування; цілеспрямований, соціально зумовлений процес обміну інформацією між людьми в різних сферах їхньої пізнавально-трудової та творчої діяльності, який реалізується переважно за допомогою вербальних засобів; процес взаємодії особистостей, породжуваний потребами у спільній діяльності [29; 60].

Комунікація – це цілеспрямований інформаційний обмін в різноманітних процесах спілкування. Комунікація опосередковує майже всі види суспільної діяльності, а також акумулює соціальний досвід і передає його від покоління до покоління, є чинником етнічної ідентифікації, зберігає культуру. К. Черрі трактує комунікацію, як соціальне спілкування, головним засобом якого є

мова [39].

Загалом проблеми комунікативних аспектів суддів визначаються у багатьох наукових роботах, значна кількість цих праць була опублікована у різні часові періоди, проте чіткого однозначного та уніфікованого визначення даної дефініції не існує. Безперечним є те, що комунікативна діяльність суддів має свою специфіку, що відрізняє її від інших видів діяльності в юридичній галузі. Проте існують загальні закономірності професійної діяльності юристів, правоохоронців, в тому числі загальні характеристики їх психологічної компетентності, її сутності та складових.

Так, на думку досвідчених науковців та практиків-суддів, у процесі навчання та адаптації до суддівської посади помилково опускається психологічна складова професійної діяльності, в той час як у залі судових засідань взаємодія відбувається з конкретними людьми [24; 31; 43; 52; 53]. О. Черновський вважає, що у результаті традиційного ігнорування цієї сторони професійної діяльності, судді вимушені на свій розсуд, фактично інтуїтивно визначати способи поведінки та взаємодії в залі судового засідання. У кращому випадку подібні стихійні пошуки призводять до появи ефективних комунікативних прийомів та конструктивних методів впливу, але іноді небажаним результатом стає підвищення емоційної напруги та деструктивної поведінки як самого судді, так і представників сторін [50].

Одним з основних аспектів професіограми судді є комунікативний. На думку О. Бондаренка комунікативний аспект виявляється в спілкуванні з людьми в ході судового процесу. Це спілкування проходить в межах процесуального регулювання, і суддя є головним організатором спілкування. При цьому реалізуються такі якості судді, як чуйність, емоційна стабільність, вміння слухати і розмовляти та ін. Важливим є також позитивний емоційний настрій, що створюється в залі судового засідання зусиллями головуючого і сприяє справедливому розгляду справи [4; 5].

Аналізуючи комунікативну діяльність суддів, також розглянемо сутність поняття «комунікативна компетентність». У комунікативну компетентність

включають не лише володіння комунікативними знаннями, вміннями і навичками, а й спроможність формувати адекватні комунікативні вміння у нових соціальних структурах та знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, дотримання пристойності, важливі також вихованість, орієнтація в комунікативних засобах, властивих національному менталітету тощо, Н. Вітюк, С. Коваль, Н. Казарінова, В. Москалець [7; 10; 18; 36].

Комунікативна компетенція залежить від багатьох факторів, а саме: від комунікативних інтенцій (утримання в пам'яті сказаного й постійна кореляція плину спілкування з метою мовця, його результатами); дотримання комунікативних стратегій (конкретної мети), що дають змогу досягти необхідного результату спілкування; знання особистості співрозмовника і зворотного зв'язку в комунікації, що передбачає врахування психологічних особливостей адресата тощо [32; 58].

Л. Орбан-Лембрик вважає, що комунікативна компетентність входить до значно ширшого поняття «соціально-психологічна компетентність», котра являє собою інтегральну якість особистості, що пронизує всі її професійно-особистісні утворення і складається з сукупності знань у галузі взаємодії, поведінки, обміну інформацією, сприймання людьми одне одного, оформленої індивідуальної програми поведінки в системі соціальних відносин, мотиваційної приналежності до певного соціального середовища, спрямованості на розвиток комунікативних здібностей, прагнення до збереження та розвитку соціально-психологічних традицій конкретного соціального інституту та тієї групи, в якій відбувається соціалізація індивіда, що узагальнюється у сформованості комунікативного стилю його життя [37, с. 11].

Як зазначає І. Кухта, змістовна сутність комунікативної діяльності розкривається через прагматичний, дискурсивний та інформативний компоненти. Прагматичний компонент передбачає правила входження в контакт зі співрозмовником, здатність підтримувати його упродовж усього

процесу спілкування та логічно завершити. Іншими словами, комунікативна прагматичність означає готовність передавати комунікативний зміст у конкретній ситуації спілкування [29].

Аналізуючи функції судді, О. Бондаренко зазначає, що особливий характер норм, які застосовує суддя найлегше усвідомити, враховуючи те, що суддя покликаний виправляти порушення порядку, який ніким не був створений й передумовою виникнення якого не були люди, котрим було сказано, що робити [5]. Тобто за О. Бондаренко «у більшості випадків жодна інстанція навіть не має уявлення про те, що робили люди або чому вони це робили. У цьому сенсі суддя – це інститут спонтанного порядку. Він завжди виявлятиме, що такий порядок уже існує як атрибут невинного процесу, в якому окремі люди мають можливість успішно здійснювати свої плани завдяки тому, що можуть формувати сподівання стосовно дій своїх співгромадян – сподівання, які мають добрий шанс справдитися» [5]. На наш погляд, таке поєднання психологічної спонтанності та жорсткої нормативно-правової регламентованості в діяльності судді опирається саме на різноманітні види й особливості їх професійної комунікації.

О. Бандурка, С. Бочарова та О. Землянська зазначають, що для належного виконання своїх професійних функцій суддя повинен володіти такими якостями, як «самоконтроль, емоційна стриманість, вміння зберігати спокій в емоційно напружених ситуаціях, вимогливість до форми поведінки та висловлювань сторін процесу, і в той же час виявляти терпимість, тактовність, здатність до релаксації, зниження надмірного емоційного збудження окремих учасників судового засідання» [2, с. 78].

Суддю вирізняє висока культура мови. За допомогою мови суддя здійснює комунікативну функцію, регулює спілкування різних осіб, здійснює у допустимих формах психологічний вплив. Мова судді повинна вирізнятися лаконічністю, чіткістю формулювань, юридичною грамотністю. У діяльності судді важливе значення має письмова мова, вміння створювати процесуальні документи [25].

Комунікативна діяльність суддів, як в цілому і вся їх професійна діяльність, суворо регламентована законом. Наділений владними повноваженнями, суддя застосовує владу від імені держави, а це розвиває професійне почуття підвищеної відповідальності за наслідки своїх дій. Суддівська діяльність, як і інші види юридичної діяльності, функціонує в умовах соціальної системи країни, що й характеризує її соціальну сутність. Як зазначає О. Черновський, діяльність судді проявляється в постійній правозастосовній практиці суддів, котрі, поряд із сукупністю професійних якостей, є ще й носіями історичних компетентностей, звичаїв, традицій і т.д., тісно взаємопов'язаних із практичною діяльністю. На судову діяльність впливають правова культура, рівень знань, історичні етапи, рівень та якість розвитку інших державних інституцій, конкретна ситуація тощо. Вплив таких факторів не можна ігнорувати чи недооцінювати, проте він не повинен ставити під сумнів основоположні принципи, на яких тримається довіра до суду, – об'єктивність та неупередженість судді [50].

В одній із останніх фундаментальних наукових праць з проблематики комунікації під час відправлення судочинства І. Мудрак визначає комунікацію як генетично іманентну судочинству смислову сторону процесуальної діяльності, яка з найдавніших і найпростіших форм розвинулася у сучасну технологічно наповнену смислову форму правової взаємодії суб'єктів судового процесу [35].

Основним процесуальним доказовим засобом під час судового слідства є допит. Допит у суді – це складний процес спілкування між особами, які беруть участь у ньому. Таке спілкування зазвичай здійснюється відкрито гласно. У психологічній площині допит є інформаційно-психологічним спілкуванням осіб, що полягає у взаємсприйнятті учасників, обміні інформацією, взаємодії, взаємовпливі тощо [52; 54].

На сьогодні в українському судочинстві фактично діє принцип «чистої змагальності». Суд виглядає недостатньо самостійним у вирішенні багатьох питань у справі. «Ніякої особистої ініціативи, ніякої спонукальної

зацікавленості – це ознака істинного правосуддя в новому демократичному його розумінні», – пише В. Стефанюк [44]. Змагальність судочинства неможлива без належного забезпечення комунікації між його учасниками, особливо під час судових дебатів.

Крім цього, окремим питанням комунікативної взаємодії є судова медіація як законне посередництво судді для вирішення окремих справ. На думку І. Мудрак, забезпечення процесуального регулювання медіаційних процедур у судочинстві – не що інше, як забезпечення права суб'єкта на процесуальну комунікацію. Тому сторона захисту та сторона обвинувачення по суті можуть заявити в судовому розгляді (в тому числі в судових дебатах) про готовність до медіації, що зобов'язує суд зупинити судовий розгляд та забезпечити медіаційний процес [35].

Отже, проведений аналіз засвідчив, що комунікативна діяльність судді регламентована на законодавчому рівні і широко досліджується науковцями. Особливий статус суддів, їх значні повноваження, незалежність, недоторканність, імунітет, об'єктивність і справедливність накладають відбиток на примусовий, розпорядчий, нормативно регламентований та одночасно толерантний і неупереджений характер професійної комунікації суддів, обумовлюють складові і особливості їх комунікативної діяльності.

Мета дослідження – на основі теоретико-емпіричного дослідження визначити та обґрунтувати психологічні особливості комунікативної діяльності суддів, розробити та опрацювати практичні рекомендації з удосконалення комунікативної діяльності суддів.

Завдання дослідження:

1. Визначати та узагальнити теоретико-методологічні підходи до вивчення природи, чинників та особливостей комунікативної діяльності суддів.

2. Розробити, підібрати та апробувати методологічний інструментарій емпіричного дослідження, обґрунтувати критерії і показники комунікативної діяльності суддів.

3. Здійснити емпіричне вивчення психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів.

4. Обґрунтувати, розробити та напрацювати практичні рекомендації з удосконалення комунікативної діяльності суддів.

Об'єкт дослідження – комунікативна діяльність суддів.

Предмет дослідження – психологічні особливості комунікативної діяльності суддів.

Методологічну базу дослідження складають сукупність теоретичних, загальнонаукових і спеціальних наукових методів, використання яких забезпечило обґрунтованість та достовірність результатів наукового пошуку. Засадами дослідження були базисні принципи психології: принцип детермінізму та принцип розвитку, а також принципи системності, єдності внутрішнього і зовнішнього, представлені у концепціях розвитку й саморозвитку особистості (Г. Балл, М. Боришевський, Г. Костюк, С. Максименко, В. Роменець та ін.); положення суб'єктно-діяльнісного підходу до спілкування (А. Добрович, М. Каган, Л. Карамушка, А. Коваленко, та ін.); компетентнісна парадигма професійної діяльності (Н. Бібік, С. Добротвор, О. Лебедев, А. Шелтен та ін.).

Методологічним підґрунтям стали також попередні дослідження з проблем удосконалення суддівської діяльності, зокрема В. Гончаренка, О. Загурського, Г. Зараковського, О. Кондрат'єва, О. Черновського, В. Ярошенка та інших.

У роботі застосовуються такі методи наукового пізнання: діалектичний і структурно-функціональний – при визначенні місця і ролі судової влади серед інших гілок державної влади, значення комунікативної діяльності судді у відправленні судочинства; теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення науково-теоретичних і дослідних даних, систематизація наукової літератури та нормативно-правових актів з питань судової діяльності); емпіричні (спостереження, бесіда, анкетування, експертна оцінка, психодіагностичного тестування, вивчення результатів діяльності); методи математичної

статистики.

Для вивчення особливостей комунікативної спрямованості та стилів міжособистісної взаємодії суддів застосовувався тест «Діагностика міжособистісних відносин» (ДМВ) Т. Лірі. З метою вивчення здатності суддів здійснювати комунікативний контроль у процесі спілкування було використано адаптований варіант методики М. Снайдера «Оцінка самоконтролю в спілкуванні».

Враховуючи вищезазначене, у роботі використано інтегрований теоретико-методологічний підхід на основі міжпредметних зв'язків юридичних та психологічних наук, що дозволило системно й комплексно проаналізувати предмет дослідження. Це сприяло не лише поглибленню наявного наукового знання комунікативної діяльності суддів, а й створило умови для використання та втілення отриманих емпіричних даних і розроблених рекомендацій у практичну площину правового регулювання судочинства, вдосконалення системи відбору та професійного навчання суддів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2023 року на базі Одеського окружного адміністративного суду (ООАС). Загальна вибірка складалась із 48-ми осіб, з яких 16 – це судді.

Елементи наукової новизни полягають в тому, що були досліджені психологічні особливості комунікативної діяльності суддів, що включають в цілому розвинені комунікативні здібності і властивості, володіння комунікативними прийомами встановлення істини, використання комунікативних ресурсів під час ухвалення судового рішення, спрямованість на співробітництво у міжособистісних стосунках, формування дружелюбних відносин і взаєморозуміння. В комунікативних ситуаціях судді переважно проявляють себе як лідери, вимагають до себе більше поваги, намагаються бути стриманими, але значно наполегливішими у досягненні бажаного результату, під час прийняття рішення спиратися не лише на норми права, а й на себе та свої знання.

Встановлена залежність рівня комунікативної компетентності від віку та стажу роботи судді на посаді. Також значно вищий рівень комунікативного контролю виявлено у суддів старших за віком та таких, які мають більший юридичний стаж на посаді судді. Разом із тим, на відміну від молодших своїх колег, у таких суддів під час спілкування може проявлятися утруднена спонтанність самовираження, вони є менш безпосередніми і відкритими та намагаються уникати непрогнозованих ситуацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у застосуванні наукових положень і висновків дослідження у суддівській діяльності. Запропоновані практичні рекомендації з удосконалення комунікативної діяльності суддів та розвитку у них комунікативної компетентності можуть бути використані в практичній діяльності – для удосконалення професійно-психологічної підготовки суддів, а також у навчальному процесі та науково-дослідній діяльності – при підготовці підручників, навчальних посібників, розробленні текстів лекцій та навчально-методичних матеріалів тощо.

Структура та обсяг роботи.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (62 найменування) та додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладений на 49-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ

1.1. Характеристика етапів та методичних засад дослідження

Емпіричне дослідження психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів було організоване в п'ять послідовних етапів, що відображені у мал.1.1. На першому етапі дослідження здійснено теоретичний аналіз методологічних засад попередніх наукових досліджень комунікації й спілкування, а також визначено сутність та зміст складових комунікативної діяльності судді. Робота на першому етапі мала пошуковий характер, було визначено цілі, завдання, об'єкт і предмет дослідження.

На другому етапі дослідження було сформовано вибірку для проведення емпіричного дослідження з числа суддів, а також адвокатів, юрисконсультів, держслужбовців та працівників суду. Здійснено підбір методів дослідження та психодіагностичних методик і визначено процедуру для вивчення комунікативних та особистісних властивостей суддів.

Зазначені методи були використані на третьому етапі під час проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів. На цьому етапі було здійснено кількісно-якісний аналіз, інтерпретацію та узагальнення результатів проведеного емпіричного дослідження, зокрема анкетування та експертної оцінки щодо комунікативної компетентності суддів, а також порівняльного психологічного дослідження комунікативної компетентності та провідних особистісних якостей суддів.

На четвертому етапі були опрацьовані психологічні рекомендації щодо удосконалення професійної комунікації суддів. На п'ятому етапі дослідження було узагальнено всі результати проведеного дослідження та сформульовані загальні висновки роботи.

Мал. 1.1. Етапи проведення емпіричного дослідження.

Засадами дослідження були базисні принципи психології: принцип детермінізму та принцип розвитку, а також принципи системності, єдності внутрішнього і зовнішнього, представлені у концепціях розвитку й саморозвитку особистості (Г. Балл, М. Боришевський, Г. Костюк, С. Максименко, В. Роменець та ін.); положення суб'єктно-діяльнісного підходу до спілкування (А. Добрович, М. Каган, Л. Карамушка, А. Коваленко,

та ін.); компетентнісна парадигма професійної діяльності (Н. Бібік, С. Добротвор, О. Лебедєв, А. Шелтен та ін.) [2; 18; 20; 33; 36; 39; 40].

Також методологічним підґрунтям стали попередні дослідження з проблем удосконалення суддівської діяльності, зокрема В. Гончаренка, О. Загурського, Г. Зараковського, Л. Казміренко, О. Кондрат'єва, М. Косицького, О. Черновського, В. Ярошенка та інших [11; 24; 31; 38; 43; 51; 52; 54].

У роботі застосовуються такі методи наукового пізнання: діалектичний і структурно-функціональний – при визначенні місця і ролі судової влади серед інших гілок державної влади, значення комунікативної діяльності судді у відправленні судочинства; теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення науково-теоретичних і дослідних даних, систематизація наукової літератури та нормативно-правових актів з питань судової діяльності) – з метою зіставлення різних точок зору і уточнення окремих понять та сутності комунікативної діяльності; емпіричні (спостереження, бесіда, анкетування, психо-діагностичного тестування, вивчення результатів діяльності, експертна оцінка) – для визначення основних параметрів суддівської діяльності та комунікативних особливостей особистості судді; методи математичної статистики.

До емпіричних методів зокрема увійшов метод спостереження, що був використаний для первинного збору психологічної інформації про осіб, котрі входили до груп досліджуваних. Спостереження здійснювалося систематично – як під час психодіагностичного обстеження, проведення бесід та анкетування, так і в різних умовах життя та діяльності досліджуваних людей.

Метод бесіди заснований на отриманні від досліджуваних за допомогою вербальної комунікації психологічної інформації про особливості їх ставлення, комунікативної поведінки і психічних станів в тій або іншій ситуації. Цінність цього методу полягає у налагодженні особистого контакту з людьми, які є об'єктами дослідження [39]. Це дозволило з'ясовувати потрібні дані, оперативно уточнюючи і ставлячи додаткові запитання, що виникають безпосередньо під час бесіди. Відтак необхідно було виконати низку вимог:

прагнути цілеспрямованості й планування бесіди, прагнути до створення атмосфери довіри і відвертості.

Анкетування, як один із найбільш поширених методів дослідження, що дозволяє обстежити в стислий термін значну кількість респондентів, проводилося за заздалегідь розробленим планом і анкетами та характеризувалося однорідністю питань, поставлених перед групою осіб для отримання кількісного матеріалу про факти, що цікавили дослідників. Анкетування у нашому дослідженні мало на меті вивчення думок, поглядів, досвіду і пропозицій різних категорій досліджуваних, а також їх ставлення до проблеми професійного спілкування. У ході дослідження було розроблено авторську анкету самоаналізу суддів, бланк якої наведено у додатку А.

Для реалізації дослідницького задуму та вирішення поставлених завдань збору інформації під час емпіричного дослідження, був застосований метод експертної оцінки. Зазначений метод ґрунтувався на аналізі думок експертів – фахівців відповідного профілю, які, використовуючи при цьому свій індивідуальний досвід та інтуїцію, самостійно (незалежно один від одного) давали оцінку комунікативної компетентності та деяких особистісних рис суддів.

Під час проведення експертної оцінки намагались дотримуватися таких правил: по-перше, уникати контакту членів експертної групи одного з одним, що надало змогу збільшити об'єктивність наданих результатів; по-друге, при проведенні оцінки експерти оперували не лише кількісними оцінками, а й пояснювали, аргументували свої думки. Це загалом обумовило більш надійні індивідуальні судження та оцінки.

До експертів висувались такі вимоги: високий рівень загальної ерудиції, глибокі спеціальні знання, достатній юридичний досвід роботи, психологічна установка конструктивно надавати оцінку, інтерес (науковий, професійний) до роботи судді, відсутність особистої зацікавленості в тому чи іншому результаті оцінки. Для методу експертної оцінки залучались адвокати, юрисконсульти, держслужбовці та працівників суду, які безпосередньо мають

професійні комунікативні контакти та взаємодіють із суддями. Для експертної оцінки застосовувалася дещо модернізована анкета (експертна), яку заповнювали під час анкетування судді. Зазначений бланк анкети експертної оцінки наведено у додатку Б.

Метод психодіагностичного тестування був спрямований на отримання кількісно-якісних показників досліджуваного явища за допомогою застосування вимірювально-описових методик. Під час дослідження було забезпечено виконання таких основних вимог щодо психодіагностичного тестування. Йдеться про наявність комплексу апробованих тестових завдань; жорстку регламентацію процедури обстеження; чітку стандартизацію, надійність і валідність інструменту виміру; наявність системи оцінювання та інтерпретації отриманих результатів.

У процесі дослідження були використані такі психодіагностичні методики:

Тест «Діагностика міжособистісних відносин» (ДМВ) Т. Лірі, який досить часто використовується на практиці. Методика дозволяє проаналізувати особливості людини, що проявляються в міжособистісній взаємодії. Виявлення цих характеристик часто є важливим, оскільки вони дозволяють визначити комунікативну спрямованість та розвиненість людини, що проявляються під час соціальної взаємодії. Методика, створена Т. Лірі, Г. Лефоржем та Р. Сазеком у 1954 році, призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе та ідеальному «Я», а також для вивчення взаємин у малих групах. За допомогою даної методики виявляється переважний тип відносин до людей у самооцінці й взаємооцінці [37; 39]. Тест ДМВ може проводитися як в індивідуальній, так і в груповій формі. За допомогою методики ДМВ можна одночасно оцінювати декількох осіб, наприклад, себе («я тепер» і «я в ідеалі»), іншого («мій партнер», «мій начальник»).

Методика являє собою набір досить простих характеристик-епітетів (їх кількість становить 128) і дозволяє інтерпретувати отримані дані за такими октантами (стилями і варіантами міжособистісної взаємодії):

I октант – випробовувані, у яких переважає владний, лідируючий стиль міжособистісного відношення, характеризуються оптимістичністю, екстравертованістю, швидкістю реакцій, високою активністю, вираженою мотивацією досягнення, тенденцією до домінування, підвищеним рівнем домагань.

II октант, відповідний до незалежно-домінуючого стилю міжособистісних відносин, при перевазі над іншими, за даними дослідження, сполучається з такими особливостями, як риси самовдоволення (або самозакоханості), дистантність, егоцентричність, завищений рівень домагань, виражене почуття суперництва, що виявляється в прагненні посісти відособлену позицію в групі.

III октант – прямолінійно-агресивний стиль міжособистісних відносин – виявляє виражену близькість до таких особистісних характеристик, як ригідність установок, що сполучається з високою спонтанністю, завзятістю у досягненні цілей, практицизм при недостатній опорі на накопичений досвід у стані емоційної захопленості.

IV октант – недовірливий, скептичний стиль міжособистісних відносин – виявляється такими особистісними характеристиками, як відособленість, замкнутість, ригідність установок, критичне ставлення до будь-яких думок, крім власних, незадоволеність своєю позицією в мікログрупі, підозрілість, надчутливість до критичних зауважень на свою адресу, неконформність суджень і вчинків.

V октант – покійно-сором'язливий стиль міжособистісних відносин – виявляється переважно в особистостях болісно сором'язливих, інтровертованих, пасивних, досить педантичних у питаннях моралі й совісті, невпевнених у собі, з підвищеною схильністю до рефлексії, з помітною перевагою мотивації уникнення неспіху й низькою мотивацією досягнення, заниженою самооцінкою, тривожних, з підвищеним почуттям відповідальності.

Особи з перевагою показників VI октанта виявляють високу

тривожність, підвищену чутливість до середовищних впливів, тенденцію до вираженої залежності мотиваційної спрямованості від складних відносин зі значимими іншими, власної думки – від думки оточуючих.

VII октант – співпрацюючий – конвенціональний стиль міжособистісних відносин – має такі індивідуально-особистісні характеристики, як емоційна нестійкість, високий рівень тривожності й низький – агресивності, підвищена чуйність та залежність самооцінки від думки значимих інших, прагнення до причетності груповим віянням, співробітництву.

VIII октант – відповідальний, великодушний стиль – сполучається з такими особистісними особливостями, як виражена потреба відповідати соціальним нормам поведінки, схильність до ідеалізації гармонії міжособистісних відносин, екзальтація у вияві своїх переконань, виражене емоційне залучення, яке може носити більш поверховий характер, художній тип сприйняття й опрацювання інформації, стиль мислення – цілісний, образний.

Крім цього, за результатами тестування вираховуються ще два коефіцієнти – «Домінування» та «Загальна дружелюбність» [37; 39].

З метою вивчення здатності суддів здійснювати комунікативний контроль у процесі спілкування нами було використано адаптований варіант методики М. Снайдера «Оцінка самоконтролю в спілкуванні» [6]. У ній пропонується 10 висловлювань, кожне з яких опитуваний має обрати стосовно себе як вірне, переважно вірне чи невірне, що дозволяє визначити рівень його комунікативного контролю, який може бути: низьким, середнім, високим. Люди з високим комунікативним контролем, по М. Снайдеру, постійно стежать за собою, добре знають, де і як себе вести, управляють вираженням своїх емоцій. Разом з тим у них утруднена спонтанність самовираження, вони не люблять непрогнозованих ситуацій. Їх позиція: «Я такий, який я є в даний момент». Люди з низьким комунікативним контролем більш безпосередні і відкриті, у них більш стійке «Я», мало піддане змінам в різних ситуаціях [6].

Для підвищення обґрунтованості й достовірності результатів

дослідження використовувалися статистичні методи. Завдяки цим методам було здійснено вимірювання випадкових величин й обґрунтування розрахункових методів над цими величинами, зокрема факторний аналіз результатів анкетування й експертної оцінки, а також кореляційний та порівняльний аналізи досліджуваних психічних і поведінкових явищ. Математико-статистична обробка даних проводилася з використанням t-критерію Стюдента (для визначення статистичної значущості відмінностей результатів досліджень) й критичного значення коефіцієнта кореляції Пірсона (для вивчення достовірних зв'язків і взаємозалежностей психологічних параметрів комунікативної компетентності) [17].

Отже, кількісний та якісний склад вибірки, системний виклад та використання надійних емпіричних і статистичних методів дослідження, комплексний та індивідуальний підхід до розуміння індивідуальності людини і її діяльності забезпечили достатній ступінь вірогідності дослідження психологічних особливостей комунікативної компетентності суддів.

1.2. Обґрунтування вибірки дослідження.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Одеського окружного адміністративного суду. Крім суддів, до участі в дослідженні залучалися фахівці, які безпосередньо мають професійні комунікативні контакти та взаємодіють із суддями, це – адвокати, юрисконсульти, держслужбовці, працівники суду та інші. Зазначені фахівці аналізували специфіку комунікативних якостей, умінь та особливостей особистості судді та їх значення для ефективної діяльності судді.

Всього у дослідженні взяли участь 48 осіб, з котрих 16 – це судді, які склали першу групу досліджуваних (судді). В другу групу досліджуваних (фахівці) увійшли 32 особи, серед яких – адвокати, юрисконсульти, держслужбовці та працівники суду. Зазначені фахівці другої групи обиралися з урахуванням наявності у них безпосередніх професійних комунікативних

контактів із суддями. Соціобіографічна характеристика груп досліджуваних деталізована у табл. 1.1.

У першій експериментальній групі лише 18,7% досліджуваних суддів були у віці від 30 до 40 років, решта (81,3%) суддів – у віці більше 40 років.

Таблиця 1.1.

Склад учасників дослідження за соціобіографічними даними

Анкетні данні		Кількість/відсоток досліджуваних		
		Перша група (судді)	Друга група (фахівці)	Всього
Вік	До 30 років		17 / 53%	17
	30-40 років	3 / 18,7%	8 / 25%	11
	Більше 40 років	13 / 81,3%	7 / 22%	20
Юридичний стаж роботи	До 3 років		6 / 18,8%	6
	3-10 років		19 / 59,4%	18
	10-20 років	5 / 31%	3 / 9,3%	7
	Більше 20 років	11 / 69%	4 / 12,5%	14
Стаж за посадою	До 3 років	2 / 12,5%	17 / 53,1%	19
	3-10 років		11 / 34,4%	11
	Більше 10 років	14 / 87,5%	4 / 12,5%	18
За статтю	Чоловіки	7 / 43,8%	11 / 34,4	18
	Жінки	9 / 56,2%	21 / 65,6%	30
Всього		16	32	48

У другій експертній групі 53% досліджуваних перебували у віці до 30 років, 25% досліджуваних були у віці від 30 до 40 років, 22% досліджуваних – у віці більше 40 років.

Загальний юридичний стаж у всіх досліджуваних першої групи склав більше 10 років. При цьому 31 % суддів мали юридичний стаж від 10 до 20 років, а 69 % – стаж більше 20 років. У другій групі досліджуваних розподіл за

юридичним стажем був таким: до 3 років – 18,8% досліджуваних, від 3 до 10 років – 59,4 %, від 10 до 20 років – 9,3%, більше 20 років – 12,5%.

У 12,5% досліджуваних першої групи стаж роботи за посадою судді був до 3-х років. Решта досліджуваних суддів (87,5%) мала стаж суддівської діяльності більше 10 років. Серед досліджуваних другої групи 53,1 % мали стаж роботи за посадою до 3 років, 34,4 % мали стаж за посадою від 3 до 10 років та більше 10 років відпрацювали на посаді 12,5% досліджуваних. За статтю виявилось, що і в першій, і в другій групах досліджуваних переважали жінки.

Отже, вибірка дослідження в кількісному і якісному плані достатньо репрезентативна, що забезпечує надійність і вірогідність проведеного дослідження.

Висновки до розділу 1.

В основу розробки методичного інструментарію дослідження були покладені базисні принципи психології: принцип детермінізму та принцип розвитку, принципи системності, єдності внутрішнього і зовнішнього. Окрім цього, важливе значення мали також принцип гуманізму, за яким людина визначається найвищою цінністю, принцип єдності наукового дослідження і практики, принцип особистісного підходу.

Емпіричне дослідження психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів було організоване в п'ять послідовних етапів. У ході дослідження були застосовані різноманітні методи, в тому числі теоретичні, емпіричні, математичні. При застосуванні тестових методик дотримувалися загальноприйнятих у психології вимог: чітко визначали мету, предмет і галузь застосування; реалізували заданий алгоритм проведення тестування та опрацювання результатів.

Всього у дослідженні взяли участь 48 осіб, з яких 16 – судді та 32 – фахівці інших професій, серед яких: адвокати, юрисконсультанти, держслужбовці

та працівники суду. Зазначені категорії досліджуваних утворили дві групи: перша група складалася – «судді»; друга група – «фахівці».

Таким чином, кількісний та якісний склад вибірки, системний виклад та використання надійних емпіричних і статистичних методів дослідження, комплексний та індивідуальний підхід до розуміння індивідуальності людини і її діяльності забезпечили достатній ступінь вірогідності дослідження психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ

2.1. Результати анкетування та експертної оцінки щодо комунікативної діяльності суддів.

Під час проведення анкетування досліджуваним суддям (перша група) було запропоновано заповнити анкету для самоаналізу суддів, зразок якої разом із кількісним аналізом подано у додатку А. Паралельно здійснювалось експертне дослідження в другій групі фахівців, яким було запропоновано заповнити експертну анкету, подібну до анкети, що пропонувалася суддям (додаток Б). Кількісні результати експертної оцінки фахівців, порівнювались із результатами анкетування суддів.

В результаті анкетування суддів за першою анкетною було встановлено їх власну оцінку щодо наявності у них тих чи інших комунікативних якостей та особистісних рис, що утворюють складові комунікативної компетентності судді. Відповідно до анкети, наведеній у додатку А, суддям було запропоновано визначити, в якому ступені вони можуть оцінити прояв у себе деяких комунікативних й особистісних якостей та навичок, наведених у відповідній таблиці, оцінивши за п'ятибальною шкалою. Нижче наводимо найбільш суттєві результати анкетування суддів.

Відповідаючи на питання стосовно достатнього словникового запасу, 81,25% респондентів визначали, що проявляють це «завжди», оцінивши цю якість у себе на оцінку «5», 12,5% досліджуваних оцінили власний словниковий запас на «4», який в достатньому ступені проявляють «часто». На оцінку «3» свій словниковий запас (проявляють «іноді») оцінили 6,25 % суддів, а оцінку «2» (рідко) та оцінку «1» (ніколи) не обрав жоден респондент.

На питання «Чи спроможні зрозуміло і точно висловлювати свої думки?» більшість досліджуваних оцінили на «4» та «5» відповідно 31,25% і 68,25%. Питання «Здатність змінити напрямок бесіди за власним бажанням»

отримало наступні результати: половина респондентів (50%) оцінили себе на «5» (завжди), 31,25% оцінили цю якість на «4» (часто). На оцінку «3» (іноді) оцінили прояв у себе цієї якості 18,75 % суддів, оцінку «2» (рідко) не обрали.

Наступний пункт анкети «Врахування інтересів іншого при спілкуванні» отримав 50 % оцінок «5» (завжди), 43,75% оцінок «4» (часто), та а 6,25 % – вказали «рідко» (оцінка «2») . Відповідаючи на запитання, чи «Хвилюєтеся під час спілкування з високопоставленою особою», 18,75% респондентів відповіли «ніколи», 43,75% – «рідко», 25% – «іноді» та 12,5% – «часто» хвилюються у таких випадках спілкування.

Більшість досліджуваних суддів (75 %) зазначили, що «завжди» спроможні чітко формулювати свої вимоги до людей (оцінка «5») , ще 25 % – визнали, що «часто» спроможні на це (оцінка «4»). Судді в цілому оцінили власну здатність організовувати спільну роботу у групі на оцінки «5» та «4», відповідно 62,5% та 37,5% досліджуваних.

Таку якість, як володіння навичками спілкування з людьми, що належать до різних прошарків населення, оцінили у себе на оцінку «5» – 50%, оцінку «4» – 43,75%, на оцінку «3» – 6,25%. Щодо мовленнєвого етикету та культури спілкування досліджувані судді також оцінили себе достатньо високо, 62,5% з них вважають, що проявляють такі якості «завжди» (оцінка «5»), 25% – «часто» (оцінка «4») та 12,5% – «іноді».

Примітно, що прояв такої якості як «Намагання уникати людей, з якими важко спілкуватися» оцінили у себе як «часто» і «завжди» відповідно 37,5% та 6,25% досліджуваних, решта суддів зазначили «іноді» та «рідко» – відповідно по 25% та «ніколи» – 6,25%.

Відповідаючи на запитання «Вміння швидко знаходити спільну мову з людьми», 31,25% досліджуваних суддів оцінили прояв цієї якості у себе на оцінку «5», 62,5% – на оцінку «4» та 6,25% – на оцінку «3».

Більше половини суддів (68,75%) вважають, що володіють невер - бальними засобами спілкування на оцінку «4» (проявляють «часто»), 18,75 % оцінили себе за цією якістю на оцінку «5» (завжди) та 12,5% – на оцінку «3»

(іноді). На питання щодо поводження себе зухвало і безцеремонно під час спілкування більшість суддів (62,5%) визначили, що не проявляють цього «ніколи» (оцінка «1»), ще 37,5% – зазначили «рідко» (оцінка «2»). При цьому судді в цілому не відчують скутості при спілкуванні, 43,75% з них зазначили, що це буває з ними «рідко» (оцінка «2»), 25% визнали – «ніколи» (оцінка «1») та 31,25% – «іноді» (оцінка «3»).

Наступне запитання «Володіння комунікативними прийомами встановлення істини» отримало високі оцінки: переважна більшість, 73,75% та 20% суддів, оцінили себе відповідно на оцінки «4» і «5» та лише 6,25% вважають, що проявляють такі комунікативні прийоми «іноді» (оцінка «3»).

Показовими щодо рівня розвитку такої складової комунікативної компетентності суддів як вміння керувати процесами конфронтації під час судового розгляду та оптимально вирішувати конфлікти, є результати відповідей досліджуваних суддів на запитання анкети «Поведінка у конфліктній ситуації». Судді оцінили себе за варіантами поведінки у конфлікті таким чином:

- «найкращий захист»: 56,25% – «рідко» (оцінка «2»), «ніколи» та «іноді» оцінили себе відповідно по 18,75% досліджуваних та 6,25% – «часто»;
- «виклик на відверту розмову»: 6,25% відповіли «завжди» (оцінка «5»); 43,75% – «часто» (оцінка «4»); 31,25% – «іноді» (оцінка «3»); 18,75% – «рідко» (оцінка «2»);
- «схильність сперечатися при свідках»: 6,25% – «іноді» (оцінка «3»); 62,5% – «рідко» (оцінка «2»); 31,25% суддів відповіли «ніколи» (оцінка «1»);
- «вичікувати як далі поводитиметься співрозмовник»: 6,25% відповіли «завжди» (оцінка «5»); 43,75% – «часто» (оцінка «4»); 37,5% – «іноді» (оцінка «3»); 12,5% – «рідко» (оцінка «2»);
- «йти на справжні поступки»: 6,25% відповіли «завжди», 31,25% – «часто» (оцінка «4»); 31,25% – «іноді» (оцінка «3»); 31,25% – «рідко» (оцінка «2»);
- «в конфліктній ситуації готовність до ескалації, бійки»: 13,3%

відповіли «іноді» (оцінка «3»); 33,3% – «рідко» (оцінка «2») та більшість, 53,4% – «ніколи».

На запитання «Вміння керувати своїми емоціями під час спілкування» по 43,75% досліджуваних суддів відповіли «завжди» та «часто» (53,4%) зазначили, що максимально використовують комунікативні ресурси для ухвалення судового рішення (оцінка «5»), 26,6% роблять це «часто» (оцінка «4») та 20% – «іноді» (оцінка «3»).

Питання щодо відданості своїй справі виявило, що 93,75% досліджуваних суддів «завжди» (оцінка «5») проявляють цю якість, 6,25% – «часто» (оцінка «4»). Пункт про дотримання єдності слова та діла показав такі самі результати, як і попереднє питання.

81,25% та 18,75% суддів вважають себе тактовними та коректними, поставивши собі оцінки відповідно «5» та «4». Прояв такої морально-особистісної та професійної властивості як справедливості всі судді також оцінили у себе на оцінку «5» (завжди) – 87,5 % досліджуваних, на оцінку «4» (часто) – 12,5 %.

Отже, анкетування суддів за першою анкетною засвідчило, що загалом вони досить високо оцінюють свої комунікативні здібності та деякі особистісні якості. Зокрема, вони зазначають, що володіють достатнім словниковим запасом, спроможні зрозуміло і точно висловлювати свої думки, демонструють мовленнєвий етикет та культуру спілкування, вміють слухати й чути, спроможні відстоювати свою позицію при суперечці, загалом володіють невербальними засобами спілкування та вміють керувати своїми емоціями під час спілкування.

Особливо слід зазначити, що переважна більшість досліджуваних суддів відмітили, що «добре» і «відмінно» володіють комунікативними прийомами встановлення істини, максимально використовують комунікативні ресурси під час ухвалення судового рішення. При цьому, більшість суддів під час спілкування не поводять себе зухвало і безцеремонно, а спілкуючись з високопоставленою особою, не відчують хвилювання. В конфліктних

ситуаціях судді не відкидають можливість виклику свого співрозмовника на відверту розмову, а також напад як спосіб захисної поведінки. При цьому судді спроможні певною мірою йти на справжні поступки та шукати шляхи примирення після сварки.

Окремо слід зазначити, що досліджувані судді вважають себе відданими своїй справі та справедливими, у більшості комунікативних ситуацій вважають себе тактовними, коректними та дотримуються єдності слова і діла.

Зауважимо, що загалом результати анкетування суддів слід вважати певною мірою суб'єктивними, тому було проведене додаткове дослідження з використанням методу експертних оцінок щодо вивчення комунікативної компетентності та деяких особистісних властивостей суддів, а також значення тих чи інших комунікативних рис і якостей для ефективної діяльності судді. За результатами анкети експертної оцінки (додаток Б) виявлено прояв комунікативних якостей та окремих особистісних рис у суддів, з якими представникам другої групи досліджуваних – «фахівцям» (адвокатам, юрисконсультам, держслужбовцям, працівникам суду) доводилося спілкуватися.

Так, відповідаючи на питання «Чи мають судді достатній словниковий запас?», 56,3% респондентів другої групи досліджуваних відмітили, що «всі» судді мають достатній словниковий запас, 40,6% зазначили, що «більшість» суддів володіють цією якістю та 3,1% зазначили «половина». Варіанти «меншість» та «ніхто» не обрав жоден респондент.

На питання «Чи спроможні зрозуміло і точно висловлювати свої думки?» «більшість» обрали 50% фахівців, «всі» – 34,4%, «половина» – 15,6%, , «ніхто» – 0, «меншість» – 0. Питання «Чи здатні змінити напрямок бесіди за власним бажанням?» отримало наступні результати: 29% та 25,9% фахівців зазначили «всі» та «більшість», 42% – «половина», та 3,1% зазначили «меншість».

Наступний пункт «Чи враховують інтереси іншого при спілкуванні?» отримав 15,6% – «всі», 34,4% – «більшість», 46,9% – «половина» та 3,1% –

«меншість».

Відповідаючи на питання «Чи бентежаться судді під час спілкування з високопоставленою особою?», 43,3% респондентів зазначили, що так поводяться «меншість» суддів. Однакові результати мають відповіді «ніхто» та «половина» (по 20%), «більшість» – зазначили 16,7% фахівців. Відмітимо, що «ніхто» не отримало відповідей. Спроможними чітко формулювати свої вимоги до людей вважають «більшість» суддів 56,25% фахівців, «всі» – 31,3% та «половина» зазначили 12,5%.

Пункт про володіння навичками спілкування з людьми, що належать до різних прошарків населення, набрав такі результати: «більшість» – 46,88%, «всі» – 25%, «половина» – 21,88% та «меншість» – 6,25% респондентів. Щодо мовленнєвого етикету та культури спілкування 46,88% фахівців зазначили, що «більшість» суддів проявляють такі якості, «всі» – оцінили 34,38%, «половина» – 18,75% респондентів.

На запитання «Чи володіють невербальними засобами спілкування?» - лише 3,23% фахівців визначили, що ці якості притаманні «всім» суддям, ще 25,8 досліджуваних зазначили – «більшість», 22,58% – «половина». На думку 38,7% фахівців невербальними засобами спілкування володіють «меншість» суддів та 9,6% досліджуваних зазначили – «ніхто».

Питання «Чи поводять себе зухвало і безцеремонно під час спілкування?» набрало такі результати: «ніхто» – 35,48%, «меншість» – 32,25%, «половина» – 21,42%, «більшість» – 3,57%.

Наступне питання «Чи володіють комунікативними прийомами встановлення істини?» отримало такі результати: 53,12% фахівців відмітили «більшість», 28,12% – «половина», по 9,38% досліджуваних зазначили відповідно «всі» та «меншість».

Питання «Чи в достатній мірі використовують комунікативні ресурси для ухвалення судового рішення?» отримало наступні результати: найбільша кількість досліджуваних фахівців (46,87%) зазначили, що цією якістю володіють «більшість» суддів, 40,62% відмітили – «всі», 9,38% – «половина»

та 3,12% визначили, що в достатній мірі комунікативні ресурси для ухвалення судового рішення використовують «меншість» суддів.

Питання щодо відданості своїй справі виявило, що 50% фахівців вважають відданими «всіх» суддів, 37,5% визначили – «більшість», 9,37% – «половина», 3,12% – меншість. Пункт про єдність слова та діла набрав такі результати: 50% досліджуваних зазначили – «більшість», 31,25% – «всі» та «половина» і «меншість» – 15,62% і 3,12% відповідно.

Відносно тактовності та коректності 43,75% фахівців зазначили, що такими є «більшість» суддів, 31,25% фахівців зазначили – «всі», по 12,5% – «половина» та «меншість» відповідно. Питання щодо справедливості суддів отримало такі відповіді респондентів: 40,62% визнали справедливими «всіх» суддів, 37,5% – «більшість», 15,62% опитаних адвокатів, юрисконсультів, держслужбовців та працівників суду визначили справедливими «половину» судів та 6,25% зазначили – «меншість».

Проведений аналіз результатів дослідження за методом експертних оцінок, дозволив нам виявити деякі закономірності та особливості прояву складових комунікативної діяльності та особистісних рис у суддів. За думкою фахівців всі та більшість суддів володіють великим словниковим запасом, спроможні чітко висловлювати свої думки, сформулювати вимоги до людей. Вони демонструють мовленнєвий етикет та культуру спілкування, спроможні відстоювати свою позицію при суперечці, з легкістю підтримують бесіду та використовують комунікативні ресурси під час ухвалення судового рішення.

Також фахівці визначили особливості проявів комунікативних навичок та здібностей, якими, на їх думку, володіють не всі судді, тобто якості, які загалом притаманні суддям, але менше, ніж інші комунікативні якості. Це – здатність критично ставитися до себе, намагання уникати людей, з якими важко спілкуватися, хвилювання під час спілкування з високопоставленою особою, спроможність відійти від стереотипів під час спілкування.

Зазначимо, що на відміну від анкетування суддів, в анкетуванні фахівців лише деякі позитивні комунікативні та особистісні якості набрали 50% і вище

відповідей за варіантом «всі» судді. Такими, що набрали більшість відповідей респондентів за варіантом «всі», були комунікативні здібності – достатній словниковий запас та відданість своїй справі. Також високі показники відповіді «ніхто» на зворотні запитання виявили, що судді не відчують себе скуто при спілкуванні, у конфліктній ситуації не сперечаються при свідках і не готові до ескалації та бійки.

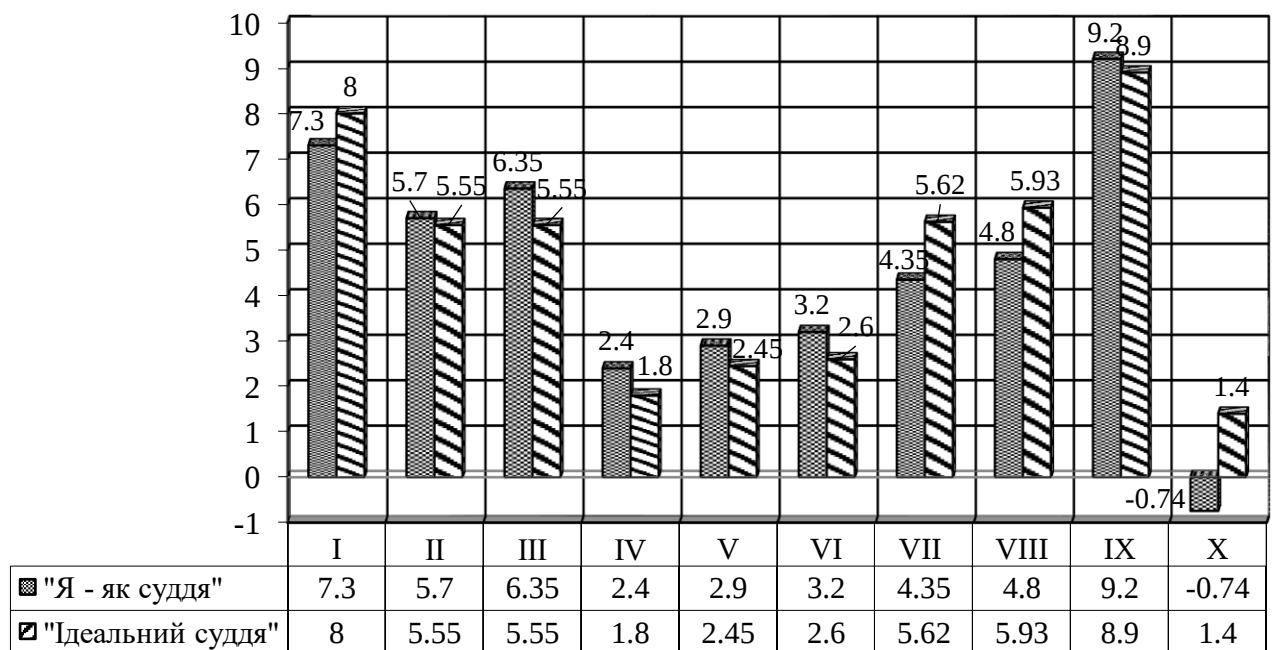
В групі фахівців визначено, що хоча і незначний, але є відсоток суддів, які не можуть швидко знаходити спільну мову з людьми, недостатньо володіють навичками спілкування з людьми, що належать до різних прошарків населення, а також невербальними засобами спілкування, не прагнуть шукати шляхи примирення після сварки.

Порівняння оцінки фахівців з результатами анкетування суддів також виявило певні відмінності за деякими ключовими комунікативними й особистісними якостями суддів. Так, фахівці більш негативно оцінили актуальний рівень комунікативної компетентності суддів, аніж вони оцінили себе самі за проявом таких комунікативних здібностей і навичок: «Вміють слухати й чути інших», «Швидко знаходять спільну мову з людьми», «Володіють невербальними засобами спілкування», «Вміють встановлювати довірливі стосунки з іншими людьми».

Виявлено певні відмінності оцінки фахівців між самоаналізом суддів з питань стосовно деяких особистісних та професійно-моральних якостей. Так, 50% фахівців вважають, що дотримуються єдності слова і діла більшість суддів, а 15,62% фахівців вважають, що таких суддів меншість. При цьому 93,75% самих суддів оцінили прояв цієї якості у себе на «відмінно», тобто таку, яку вони проявляють завжди. По 12,5% фахівців зазначили, що серед суддів лише половина та меншість відповідно проявляють тактовність і коректність, тоді як цю якість всі судді оцінили у себе досить високо.

2.2. Аналіз результатів дослідження психологічних особливостей комунікативної діяльності суддів.

За допомогою методики діагностики міжособистісних відносин (ДМВ) Т. Лірі вивчалися індивідуально-комунікативні якості досліджуваних, їх уявлення про реальний та ідеальний стиль міжособистісної взаємодії суддів. Загалом за результатами тестування у суддів спостерігається адаптивна комунікативна поведінка. Перше тестування за методикою ДМВ Т. Лірі проводилося з метою вивчення самооцінки на рівні «Я – як суддя», у результаті чого була виявлена актуальна оцінка суддів своїх стилів міжособистісної взаємодії. Як видно з мал. 2.1, найвищі показники були отримані за октантами «Владний – лідируючий» (7,3 балів) і «Прямолінійний – агресивний» (6,35 балів). У міжособистісній взаємодії досліджувані переважно вибирають позицію домінування (9,2 балів).

Мал.2.1. Середньогрупові дані тестування суддів за методикою ДМВ Т. Лірі на рівнях: «Я – як суддя» та «Ідеальний суддя».

I – «Владний – лідируючий»; II – «Незалежний – домінуючий»;

III – «Прямолінійний – агресивний»; IV – «Недовірливий – скептичний»;

V – «Покірний – соромливий»; VI – «Залежний – слухняний»;

VII – «Співпрацюючий – конвенціональний»; VIII – «Відповідальний –

великодушний»; IX – «Рівень домінування»; X – «Рівень доброзичливості».

Це свідчить про те, що більшість випробуваних суддів характеризується оптимістичністю, швидкістю реакції, високою активністю, вираженою мотивацією досягнення, підвищеним рівнем домагань, легкістю і швидкістю у прийнятті рішень. Їм властиві такі риси як впертість, наполегливість у досягненні мети, щирість і певною мірою безпосередність, прагнення вести за собою, а також нетерпимість до критики, прямолінійність у висловлюваннях і вчинках, надмірна завзятість. Вони мають сильний тип особистості і владний характер.

Крім цього, показники: 5,7 балів – за другим октантом «Незалежний – домінуючий» та 4,8 балів – за восьмим октантом «Відповідальний – великодушний», говорять про помірну схильність випробуваних до супер - ництва і незалежності, відповідальності, дещо знижену готовність допомагати і співчувати оточуючим.

Найнижчі показники зареєстровані за октантами «Недовірливий – скептичний» (2,4 бали), «Покірний – соромливий» (2,9 бали) і «Залежний – слухняний» (3,2 бали), «Рівень доброзичливості» (-0,74 бала). Це свідчить про те, що досліджувані не схильні до критицизму, у них досить реалістичне ставлення до оточуючих і до себе, високий рівень впевненості у собі, самостійність і стійка самооцінка, низька чутливість до зовнішніх впливів. У своїх рішеннях вони спираються переважно на власний досвід. Виявлений показник за шкалою «Доброзичливість» зі знаком «-» означає, що така категорія як доброзичливість, на думку досліджуваних, зовсім не обов'язкова для судді і тому зазвичай не виражена під час їх спілкування і міжособистісної взаємодії.

У другому тестуванні за методикою ДМВ Т. Лірі вивчалася оцінка на рівні «Ідеальний суддя». Суддям пропонувалося включити окрім бажаних і ті властивості, якими володіє сам випробуваний, якщо ці властивості не суперечать його судженню про «ідеал». Як видно з мал. 2.1. більшість

показників міжособистісної взаємодії суддів отримали зміни. У результаті порівняльного аналізу дослідження за методикою ДМВ Т. Лірі була визначена статистична значимість відмінностей отриманих даних за двома тестуваннями. В табл. 2.1 наводиться порівняння даних зазначеного тестування з використанням t -критерію Стюдента. Так, зразок ідеального судді статистично достовірно відрізняється від уявлення про себе як про суддю за чотирма октантами (III – «Прямолінійний – агресивний»; IV – «Недовірливий – скептичний»; VI – «Залежний – слухняний»; VII – «Співпрацюючий – конвенціональний», а також за рівнем доброзичливості. Крім цього, відзначається тенденція підвищення показників при $p=0,08$ за октантом «Владний – лідируючий» та октантом – «Відповідальний – великодушний» при $p=0,09$.

Таблиця 2.1

Порівняльний статистичний аналіз результатів двох тестувань суддів за методикою ДМВ Т. Лірі

Показники статистичної значимості	Октанти									
	I. Владний – лідируючий	II. Незалежний – домінуючий	III. Прямолінійний – агресивний	IV. Недовірливий – скептичний	V. Покірний – соромливий	VI. Залежний – слухняний	VII. Співпрацюючий – конвенціональний	VIII. Відповідальний – великодушний	IX Рівень домінування	X Рівень доброзичливості
t -критерій Стюдента	-1,96	0,9	2,25	2,91	1,36	2,27	2,3	-1,87	0,48	-2,87
Рівень значимості p	0,08	0,43	0,05	0,01	0,21	0,05	0,04	0,09	0,71	0,01

Аналізуючи отримані дані, можна стверджувати, що у баченні досліджуваних ідеальний суддя під час спілкування та взаємодії повинен бути ще більш цілеспрямованим і домінантним, владним і авторитарним, спрямованим на успіх за будь-яку ціну, неконформним, впевненим у собі,

незалежним і реалістичним, але менш агресивним і прямолінійним. Також ідеальний суддя має бути орієнтованим на співробітництво з іншими, формування дружелюбних стосунків і взаєморозуміння, більш відповідальним, делікатним, готовим допомагати і співчувати оточуючим, у той же час не мати гіперсоціальних установок і підкресленого альтруїзму.

У цілому результати дослідження за методикою ДМВ Т. Лірі свідчать про те, що судді у міжособистісних взаєминах більше проявляють себе як лідери, вимагають до себе більше поваги, намагаються бути стриманими, але більш наполегливими у досягненні бажаного результату, під час прийняття рішення прагнуть спиратися на себе і свої знання. Зазначене відповідає результатам описаного у підрозділі 2.1 анкетування суддів стосовно того, що вони більш комунікативно спрямовані на вміння вести аргументовані спори та досягати за будь-яких обставин своїх цілей та інтересів у конфліктній ситуації, вміння здійснювати комунікативний вплив на інших людей та протистояти їх впливу.

Результати тестування за методикою М. Снайдера «Оцінка само - контролю в спілкуванні» виявила рівні комунікативного контролю суддів. В загальній вибірці суддів 20 % виявили низький рівень комунікативного контролю, 35 % – середній та 45 % – високий. Тобто, переважна більшість суддів має середній та високий комунікативний контроль під час спілкування, що свідчить про відносну легкість входження їх в будь-яку роль, гнучкість реагування на зміни ситуації, спроможність відчувати і передбачити враження, яке вони справляють на оточуючих.

Найбільший відсоток високого рівня комунікативного контролю отримали судді у віці більше 40 років, а також ті, які мають найбільший юридичний стаж (більше 20 років) та стаж за посадою судді (більше 10 років). Дещо нижчим виявився рівень комунікативного контролю у суддів-жінок. Отже, у суддів старших за віком та досвідом роботи зазначаються розвинуті навички самоконтролю в спілкуванні, вони постійно стежать за собою, добре знають, де і як себе поводити, управляють вираженням своїх емоцій. Проте, на

відміну від молодших своїх колег, у таких суддів під час спілкування може проявлятися утруднена спонтанність самовираження, вони є менш безпосередніми і відкритими та намагаються уникати непрогнозованих ситуацій.

Наступним етапом емпіричного дослідження було виявлення кореляційних зв'язків між виявленими особливостями й параметрами комунікативної сфери суддів. У табл. 2.2 наведені статистично значимі кореляційні зв'язки психодіагностики суддів.

Таблиця 2.2

Результати кореляційного аналізу даних психодіагностики суддів за допомогою методик ДМВ Т.Лірі та «Оцінка самоконтролю в спілкуванні»

Шкали методик	«Владний – лідуючий»	«Незалежний – домінуючий»	«Прямолінійний – агресивний»	«Недовірливий – скептичний»	«Співпрацюючий – конвенціональний»	Комунікативний контроль
«Владний – лідуючий»	–	r= 0,421 p≤ 0,03	r=0,382 p≤0,05	-	-	r= 0,473 p≤ 0,01
«Незалежний – домінуючий»	r= 0,421 p≤ 0,03	–	r=0,428 p≤ 0,03	-	-	r= 0,399 p≤ 0,04
«Прямолінійний – агресивний»	r=0,382 p≤0,05	r=0,428 p≤ 0,03	-	-	-	
«Недовірливий – скептичний»	–	-	-	--		r=-0,389 p≤ 0,05
«Співпрацюючий – конвенціональний»	-	-	–		-	r=0,376 p≤0,05
Комунікативний контроль	r= 0,473 p≤ 0,01	r= 0,399 p≤ 0,04	–	r=-0,389 p≤ 0,05-	r=0,376 p≤0,05	

Так, встановлений значущий позитивний кореляційний зв'язок шкали «Комунікативний контроль» адаптованого варіанту методики М. Снайдера зі шкалами ДМВ Т. Лірі: «Владний – лідуючий» (r= 0,473; p≤ 0,01), «Незалежний – домінуючий» (r= 0,399; p≤ 0,04), «Співпрацюючий – конвенціональний» (r=0,376; p≤0,05). Це свідчить, про те, що тенденція до домінування, висока активність, екстравертованість суддів, виражена

мотивація досягнень, орієнтація їх в основному на власну думку й мінімальна залежність від зовнішніх середовищних факторів, а також прояв дистантності, егоцентричності, виражене почуття суперництва обумовлюють у них високий рівень самоконтролю, вміння управляти своїми емоціями під час спілкування, гнучко реагувати на зміну ситуації.

При цьому надмірний самоконтроль може проявлятися у нетерпимості до критики, переоцінки власних можливостей, імперативній потребі командувати іншими та почуттям власної переваги над оточуючими. Однак, схильність до певних шаблонів, алгоритмів і прогнозів під час спілкування, певні труднощі суддів у самовираженні, можуть компенсуватися загальною тенденцією до спонтанної самореалізації та потребою у вияві дружелюбності до оточуючих, визнанні в соціальному середовищі.

Крім цього, закономірно, що оптимістична налаштованість, готовність до співпраці й спілкування, істотно сприяють подоланню ситуативних непорозумінь, адекватному сприйняттю критики, а відтак – підвищенню самоконтролю.

Виявлено негативний (зворотний) кореляційний зв'язок між шкалою «Комунікативний контроль» та шкалою «Недовірливий – скептичний» ($r = -0,389$ $p \leq 0,05$). Це є закономірною кореляцією, оскільки, прояв у суддів відособленості, замкнутості, ригідності установок, підозрілості, неконформності суджень і вчинків цілком природньо зменшують їх комунікативний контроль.

Також встановлено значиму позитивну кореляцію між шкалою «Владний – лідируючий» та шкалами «Незалежний – домінуючий» ($r = 0,421$; $p \leq 0,03$) і «Прямолінійний – агресивний» ($r = 0,382$; $p \leq 0,05$), а також між шкалами «Незалежний – домінуючий» і «Прямолінійний – агресивний» ($r = 0,428$; $p \leq 0,03$). Це обумовлює, що у разі прояву суддями під час спілкування лідерських, домінантних тенденцій, вони можуть виявляти жорсткість і навіть ворожість по відношенню до оточуючих, прагнути всіх наставляти, повчати, намагаються бути над усіма, але одночасно в стороні від усіх, у всьому покладатися на свою

думку.

Отже, отримані й наведені нами результати психологічного дослідження комунікативних якостей суддів, доповнюють емпіричні показники структури їх комунікативних здібностей та вмінь.

2.3. Практичні рекомендації з удосконалення комунікативної діяльності суддів.

Науково-методична розробка шляхів підвищення якості спілкування і комунікативної взаємодії суддів базується на тому, що жодний суддя, якщо він навіть має належну професійну підготовку і великий досвід практичної роботи, не застрахований від помилок. Головне – відшукати об'єктивну істину, правильно відобразити у своїх висновках істотні для справи факти. При цьому справжній професіонал-суддя ніколи не повинен зупинятися у поступовому професійно-психологічному вдосконаленні та розвитку своєї комунікативної компетентності.

Серед основних різновидів комунікативної діяльності суддів виділяється комунікація суддів із різними категоріями суб'єктів судового провадження. Тому більшість психолого-правових рекомендацій стосовно розвитку комунікативної компетентності суддів стосуються саме цієї площини. Нижче наводяться деякі практичні психологічні рекомендації щодо удосконалення комунікативної діяльності суддів:

Мовна культура судді. У виступі судді усі думки повинні бути пов'язані між собою так, щоб одна думка містила в собі зачатки іншої, і водночас усе в його промові має бути підпорядковано одній головній думці. Багато дослідників судового красномовства відзначають: у промові судді не повинно бути надмірної підвищеної жестикуляції, дратівливості, грубості, глузування, зайвої повчальності. Суддя має пам'ятати про те, що одним простим словом можна іноді висловити всю суть справи, що краса звуку окремих слів і виразів має велике значення в його промові.

Етико-комунікативна підготовка (рекомендації). При здійсненні правосуддя саме моральним засадам належить першочергова роль у дослідженні умов та обставин судового процесу. При цьому центр уваги у вченні про судочинство має переноситися з проходження процесу на етичну і суспільно-правову діяльність судді у всіх її розгалуженнях. Центральне місце в судовій етиці відводиться комунікативній діяльності судді.

Розвиток управлінської комунікації. Необхідно акцентувати увагу на змісті поняття «управління», яке підкреслює активну позицію судді у взаємодії з представниками сторін, що в кінцевому підсумку вимагає наявності певних особистісних якостей та комунікативних навичок, сукупність яких визначає психологічну готовність судді до професійної діяльності.

Суддя є головним організатором спілкування в ході судового процесу, чий комунікативні навички й уміння багато в чому визначають його ефективність. Створення доброго емоційного ділового настрою в залі судового засідання сприяє успішному розгляду судової справи. Уміння зняти нервові напруження у деяких учасників судового процесу, прояв шанобливого ставлення до кожного з них, організація судового допиту, такт і чуйність, уміння слухати – усе це безпосередньо впливає на роботу суду і пов'язане з комунікативними якостями судді. Тому розвиток уміння керувати своїми почуттями, виявляти витримку, самовладання – ці якості також необхідні судді. Відомо, що судова діяльність завжди пов'язана з емоціями, причому частіше всього – негативними, бо злочин і сам злочинець викликають у людини почуття обурення, презирства. Проте суддя, внутрішньо переживаючи факти і події, під час комунікації, особливо в судовій залі, не повинен при їхньому сприйнятті виявляти свої емоції зовні. Його неупереджена поведінка може сприяти встановленню об'єктивної істини щодо судової справи. Крім того, подібна поведінка судді забезпечує виховний вплив судового розгляду.

Справедливість і толерантність. Суддя-професіонал – це людина високих моральних якостей, з бездоганною репутацією, позбавлена до сторін в

процесі симпатій або антипатій, та, за жодних обставин, не проявляє їх зовні, а, тим більше, у своїх рішеннях[46 с.489]. Професійність судді – це вміння не створювати своїми діями конфлікт, бути толерантним і справедливим, самообмежувати себе навіть у простих життєвих обставинах.

Суддя повинен думати не тільки про кінцевий результат, але й про супутні чинники, які формують уявлення про судову владу. В рамках судового процесу суддя не повинен віддавати перевагу одній зі сторін, оскільки це відразу ставить під сумнів його об'єктивність[47 с.128].

Найчастіше діяльність суду здійснюється в складних, напружених умовах, які часом переходять у конфлікт. І це не випадково, оскільки судовий процес, по суті, відтворює драматичні і трагічні події дійсності, що викликає у зацікавлених осіб ненависть, злість, агресивність тощо. Тому витримка судді, його толерантність, спокій, а також необхідна вимогливість як особи, наділеної владою, є дуже істотними і необхідними його особистими властивостями.

Вольові якості. На комунікативну діяльність судді впливають такі вольові якості, як рішучість, упевненість, самостійність, сміливість. Складно перебороти сумніви і коливання, здійснити конструктивну діяльність і прийняти рішення, якщо суддя не має вольових якостей. Слід мати на увазі і такі фактори в діяльності судді, як дефіцит часу, робота в умовах інформаційних «перешкод». Усе це ще раз підкреслює значущість формування і розвитку в судді зазначених вольових якостей.

Наприкінці слід зазначити, що потребують подальшої комплексної розробки конкретні психолого-практичні рекомендації для удосконалення комунікативної діяльності суддів та розвитку у них комунікативної компетентності з питань управління діалогом, взаємодії з різними категоріями громадян, вирішення конфліктів, розблоковування емоційно напружених ситуацій в процесі судового розгляду, розуміння та коригування власного психологічного стану, а також атмосфери в залі засідання тощо.

Висновки за розділом 2.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, зокрема анкетування та експертної оцінки, зазначимо, що судді володіють достатнім словниковим запасом, спроможні зрозуміло і точно висловлювати свої думки, сформулювати вимоги до людей. Вони демонструють мовленнєвий етикет та культуру спілкування, вміють слухати й чути, спроможні відстоювати свою позицію при суперечці, з легкістю підтримують бесіду, загалом володіють невербальними засобами спілкування та вміють керувати своїми емоціями під час спілкування. Більшість суддів визначили, що на високому рівні володіють комунікативними прийомами встановлення істини, максимально використують комунікативні ресурси під час ухвалення судового рішення, а під час спілкування не поводять себе зухвало і безцеремонно. В конфліктних ситуаціях судді не відкидають можливість виклику свого співрозмовника на відверту розмову, а також напад, як спосіб захисної поведінки та готовність до загострення й ескалації конфлікту. При цьому судді спроможні певною мірою йти на справжні поступки та шукати шляхи примирення після сварки. Більшість досліджуваних суддів вважають себе відданими своїй справі та справедливими, а у комунікативних ситуаціях вважають себе тактовними, коректними та дотримуються єдності слова і діла.

Слід зауважити, що самі судді загалом досить високо оцінюють свої комунікативні здібності та деякі особистісні якості. Проте фахівці, які були залучені до дослідження шляхом методу експертних оцінок, дещо нижче оцінили актуальний рівень комунікативної компетентності і деяких особистісних якостей суддів, аніж вони оцінили себе самі, зокрема за проявом таких комунікативних здібностей і навичок: «Вміють слухати й чути інших», «Спроможні відійти від стереотипів під час спілкування». Також фахівці зазначили, що такі якості як здатність критично ставитися до себе, намагання уникати людей, з якими важко спілкуватися, хвилювання під час спілкування з високопоставленою особою, відчуття скутості при спілкуванні, притаманні не

всім суддям. Стосовно деяких особистісних та професійно-моральних якостей фахівці дещо нижче оцінили суддів відносно їх тактовності й коректності, а також дотримання єдності слова і діла.

У міжособистісних взаєминах судді переважно проявляють себе як лідери, вимагають до себе більше поваги, намагаються бути стриманими, але більш наполегливими у досягненні бажаного результату, під час прийняття рішення прагнуть спиратися на себе і свої знання. Відзначається впевнене володіння суддями комунікативним мінімумом, доречним використанням комунікативних прийомів і технік для вирішення різноманітних, в тому числі й професійних завдань при здійсненні правосуддя. Переважна більшість суддів має середній та високий комунікативний контроль під час спілкування, що свідчить про відносну легкість входження їх в будь-яку роль, гнучкість реагування на зміни ситуації, спроможність відчувати і передбачити враження, яке вони справляють на оточуючих.

Разом із тим, деяким суддям менше властиве приділення уваги під час спілкування питанням ретельного планування розмови, засобів та етапів досягнення її мети, а також спрощення процедури завершення діалогу, надання зворотного зв'язку за результатами спілкування. Встановлена залежність рівня комунікативної компетентності від віку та стажу роботи судді на посаді. Також значно вищий рівень комунікативного контролю виявлено у суддів старших за віком та які мають більший юридичний стаж і за посадою судді. Проте, на відміну від молодших своїх колег, у таких суддів під час спілкування може проявлятися утруднена спонтанність самовираження, вони є менш безпосередніми і відкритими та намагаються уникати непрогнозованих ситуацій.

Кореляційний аналіз досліджених комунікативних параметрів суддів виявив, що впевнене володіння суддями комунікативними прийомами і техніками під час вирішення професійних завдань при здійсненні правосуддя обумовлюється помірним проявом завзятості, наполегливості, енергійності, критичним відношенням до всіх соціальних явищ і оточуючих людей, а також

високим рівнем доброзичливості, спрямованості на співробітництво у міжособистісних стосунках, формування дружелюбних відносин і взаєморозуміння.

Встановлено також, що при загальній оптимістичній налаштованості суддів, готовності їх до співпраці й спілкування існує взаємозв'язок якостей домінування, високої активності, екстравертованості суддів, орієнтації їх в основному на власну думку й мінімальну залежність від зовнішніх середовищних факторів з високий рівнем самоконтролю, що іноді може проявлятися у нетерпимості до критики, переоцінці власних можливостей, імперативній потребі командувати іншими та почуттям власної переваги над оточуючими. Лідерські, домінантні тенденції також можуть виявлятися в жорсткості і навіть ворожості по відношенню до оточуючих, прагненні всіх наставляти, повчати, намаганні бути над усіма, але одночасно в стороні від усіх, у всьому покладатися лише на свою думку.

ВИСНОВКИ

Суддівська діяльність, як й інші види юридичної діяльності, функціонує в умовах соціальної системи країни, обумовлена, історичними, національними, культурними, соціально-правовими й іншими детермінантами. Проведений аналіз засвідчив, що комунікативна діяльність судді регламентована на законодавчому рівні і широко досліджується науковцями. Особливий статус суддів, їх значні повноваження, незалежність, недоторканність, імунітет, об'єктивність і справедливість накладають відбиток на примусовий, розпорядчий, нормативно регламентований та одночасно толерантний і неупереджений характер професійної комунікації суддів, обумовлюють складові і особливості їх комунікативної діяльності.

У ході дослідження був використаний методичний алгоритм, куди увійшли теоретичні й емпіричні методи. У виборі психодіагностичних методик було враховано, щонайперше, дані про їх валідність і надійність. Математико-статистична обробка даних проводилася з використанням t-критерію Стюдента й критичного значення коефіцієнта кореляції Пірсона, що забезпечило розрахунки варіаційних статистичних показників.

За результатами проведеного емпіричного дослідження встановлено, що психологічними особливостями комунікативної діяльності суддів є те, що вони мають розвинені комунікативні здібності і властивості, володіють достатнім словниковим запасом, спроможні зрозуміло і точно висловлювати свої думки, сформулювати вимоги до людей, демонструють мовленнєвий етикет та культуру спілкування, вміють слухати й чути, спроможні відстоювати свою позицію при суперечці, з легкістю підтримують бесіду, вміють керувати своїми емоціями під час спілкування. Більшість суддів визначили, що на високому рівні володіють комунікативними прийомами встановлення істини, максимально використовують комунікативні ресурси під час ухвалення судового рішення, а під час спілкування не поводять себе зухвало і безцеремонно. В конфліктних ситуаціях судді не відкидають

можливість виклику свого співрозмовника на відверту розмову, а також напад, як спосіб захисної поведінки та готовність до загострення й ескалації конфлікту. При цьому судді спроможні певною мірою йти на справжні поступки та шукати шляхи примирення після сварки. Більшість досліджуваних суддів вважають себе відданими своїй справі та справедливими.

Залучені до дослідження фахівці, які мають безпосередні комунікативні контакти із суддями, також засвідчили високий рівень комунікативної компетентності суддів. Проте фахівці дещо нижче оцінили окремі комунікативні якості суддів, аніж вони оцінили себе самі, зокрема за проявом таких комунікативних здібностей і навичок: здатність критично ставитися до себе, намагання уникати людей, з якими важно спілкуватися, спроможність відійти від стереотипів під час спілкування, вміння швидко знаходити спільну мову з людьми, володіння невербальними засобами спілкування, вміння встановлювати довірливі стосунки з іншими людьми.

Особливостями міжособистісних взаємин суддів є їх прагнення бути лідерами, більша наполегливість у досягненні бажаного результату. Відзначається впевнене володіння суддями комунікативним мінімумом, доречним використанням комунікативних прийомів і технік для вирішення різноманітних, в тому числі й професійних, завдань при здійсненні правосуддя. Переважна більшість суддів має середній та високий комунікативний контроль під час спілкування, що свідчить про відносну легкість входження їх в будь-яку роль, гнучкість реагування на зміни ситуації, спроможність відчувати і передбачити враження, яке вони справляють на оточуючих.

Разом із тим, деяким суддям менше властиве приділення уваги під час спілкування питанням ретельного планування розмови, засобів та етапів досягнення її мети, а також спрощення процедури завершення діалогу, надання зворотного зв'язку за результатами спілкування. Встановлена залежність рівня комунікативної компетентності від віку та стажу роботи

судді на посаді. Також більш вищий рівень комунікативного контролю виявлено у суддів старших за віком та які мають більший юридичний стаж.

Виявлено, що впевнене володіння суддями комунікативними прийомами і техніками під час вирішення професійних завдань при здійсненні правосуддя обумовлюється помірним проявом завзятості, наполегливості, енергійності, критичним відношенням до всіх соціальних явищ і оточуючих людей, а також високим рівнем доброзичливості, спрямованості на співробітництво у міжособистісних стосунках, формування дружелюбних відносин і взаєморозуміння.

Встановлено також, що при загальній оптимістичній налаштованості суддів, готовності їх до співпраці й спілкування існує взаємозв'язок якостей домінування, високої активності, екстравертованості суддів, орієнтації їх в основному на власну думку й мінімальну залежність від зовнішніх середовищних факторів з високим рівнем самоконтролю, що іноді може проявлятися у нетерпимості до критики, переоцінки власних можливостей, імперативній потребі командувати іншими та почуттям власної переваги над оточуючими.

В роботі запропоновані деякі практичні рекомендації з удосконалення комунікативної діяльності суддів та розвитку у них комунікативної компетентності. Рекомендації викладені стосовно мовної культури судді, етико-комунікативної підготовки, розвитку управлінської комунікації, дотримання справедливості та толерантності, формування вольових якостей. Їх використання буде корисним для удосконалення професійно-психологічної підготовки суддів, а також у навчальному процесі та науково-дослідній діяльності.

Таким чином, проведене дослідження підтвердило уявлення про комплексний характер комунікативної діяльності та деяких особистісних рис у суддів, дозволило вивчити взаємозв'язки та закономірності між комунікативними навичками та властивостями. Більшість суддів володіють культурою спілкування, поважають свого співрозмовника, демонструють

мовленнєвий етикет та вільно володіють багатьма комунікативними прийомами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка соціальних комунікацій : довідник. Укл. Г. В. Горбенко; за наук. ред. Л. Г. Масімової. К. : Жнець, 2014. 152 с.
2. Бандурка О.М., Бочарова С.П., Е.В. Землянська. Професіоналізм і лідерство. Х. : «ТИТУЛ», 2006. 578 с.
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Бондаренко О. Ф. Психологічна структура особистості і спілкування, їх роль в судовому процесі. URL: <http://www.judges.org.ua/article/seminar12-2.htm>
5. Бондаренко О.Ф. Специфіка психологічного знання та його місце в діяльності судді. URL.: <http://www.judges.org.ua/seminar5-1.htm>
6. Варій М.Й. Загальна психологія: підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 1007 с.
7. Вітюк Н.Р. Психологія професійної комунікації: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2008. 104 с.
8. Ганжуров Ю. Політична комунікація. Лоза і корінь діалогової моделі. *Віче*. 2004. № 4(5). С. 8-10.
9. Гринчук О. Проблема спілкування в структурі підготовки менеджера до управлінської діяльності. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : Плай, 2002. Вип.7, ч. 2. С. 143–150.
10. Діденко О.В. Особливості використання невербальних засобів комунікації у професійній діяльності викладача. Актуальні питання теорії і практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький, 21-22 квітня 2015 р. Хмельницький : ХНУ, 2015. С. 74–75.
11. Драгомирецька Н.М. Комунікативна діяльність в контексті професійної діяльності державного службовця. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Одеса : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2003.

Вип. 4 (16). С. 4–15.

12. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія: підручник. К. : Лібра, 1999. 488 с.

13. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. с. 60. Ст.43.

14. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016, № 31, с 7. Ст.545

15. Казміренко Л.І. Про парадигму судової психології та її місце в системі кримінального судочинства сучасної України. Українське правосуддя: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці, 16 травня 2008 р.) / ред. кол. : О.К. Черновський, П.С. Пацурківський, О.В. Гетманцев, В.Я. Марчак, В.П. Тарануха, Ю.Г. Гончарук, А.В. Федіна. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2008. С. 335–345.

16. Кашенко О.В. Психологічні детермінанти професійної самооцінки суддів: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.03. Укр. інж.-пед. акад. Х., 2008. 19 с.

17. Климчук В.О. Математичні методи у психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. Київ: Освіта України. 2009. 288 с.

18. Кіслов Д.В. Термінологія комунікацій: теоретичний дискурс та його практичне використання. Державне управління: удосконалення та розвиток № 3, 2013. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=551>

19. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2012. 200 с.

20. Компетентність юридичної практичної діяльності. URL: <http://studopedia.org/6-49026.html>

21. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія. Академічний курс : Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 424 с.

22. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

23. Корнєв О.М. Соціальні здібності у структурі комунікативної компетентності працівників оперативних підрозділів. Психологічні аспекти національної безпеки: тези другої міжнародної науково-практичної конференції. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. С. 113–117.

24. Корніяк О.М. Психокорекція і розвиток комунікативної компетентності представників соціономічних професій. Проблеми освіти: Наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. К., 2013. Вип. 77. Ч.2. С.84 –91.

25. Костицький М.В., Марчак В.Я., Черновський О.К., Федіна А.В. Судова психологія: навч. посіб. для вузів. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т імені Ю. Федьковича, 2013. 495 с.

26. Костицький М.В. Становлення української юридичної психології та основні напрямки її розвитку. *Юридична психологія та педагогіка*. 2007. № 1. С. 5–15.

27. Климанська Л.Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні» : монографія. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 332 с.

28. Кукло О.Є. Розвиток комунікативної компетентності курсантів під час навчання у ВНЗ як складова успішної майбутньої професійної діяльності. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2015. Вип. 20, ч. 1. С. 122–128.

29. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник /За ред. Н.Д. Бабич. Чернівці: Книги ХХІ, 2006. 496 с.

30. Кухта І.В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 4. С. 27-32.

31. Луцький А.І. Використання спеціальних психологічних знань судом при розгляді кримінальних справ: навчальний посібник. Івано-Франківськ:

Місто НВ, 2009. 190 с.

32. Максименко С.Д., Заброцький М.М. Технологія спілкування (комунікативна компетентність вчителя: сутність і шляхи формування). К.: Главник, 2005. 112 с.

33. Максименко С.Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід: монографія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. 592 с.

34. Марчак В.Я., Черновський О.К. Деякі психологічні особливості судового процесу. Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наук. праць. Вип. 559: Правознавство. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2011. С. 118–122.

35. Мудрак І.В. Особливості комунікативного процесу в судових дебатах у кримінальному судочинстві. Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць. Вип. 40. Одеса: Юридична літ-ра, 2010. С. 159-167.

36. Москалець В.П. Психологія особистості: навч. посібник. К.: Видавництво «Центр учбової літератури», 2013. 262 с.

37. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія професійної комунікації: навч. посібник. Чернівці: Книги-XXI, 2010. 528 с.

38. Попелишко В.О. Судовий розгляд кримінальних справ: навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. – 234 с.

39. Психологічна енциклопедія / упорядник О. М. Степанов. Київ: Академвидань, 2008. 424 с.

40. Психологічний словник /авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергєєнкова; ред. Н.А. Побірченко. Київ: Науковий світ, 2007. 274 с.

41. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. / І.І. Приходько, О.С. Колесніченко, О.В. Тімченко та ін. / За заг. ред. проф. І.І. Приходька. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.

42. Психологія слідчої діяльності : навч. посібник / Л.І. Казміренко, В. Г. Андросюк, О.М. Корнєв, О.І. Кудерміна та ін.; за ред. Л.І. Казміренко. К.: Правова єдність, 2009. 200 с.

43. Психологія судового розгляду кримінальних справ: Монографія /

М.В. Костицький, В.Я. Марчак, О.К. Черновський, А.В. Федіна. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2010. 400 с.

44. Стефанюк В. Судова влада як основна юридична гарантія захисту прав, свободи людини і громадянина. *Право України*. 2001. № 1. С. 6–8.

45. Судді КАС ВС взяли участь у роботі круглого столу «Особливості розгляду адміністративних справ щодо проходження публічної служби». Верховний Суд. 2020. URL: <https://www.supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/news/959070/>

46. Тарасишина О.М. Справедливість і толерантність – якості судді в Україні / Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л.І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю.П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса: Фенікс, 2010. Вип. 40. С. 588-593.

47. Тарасишина О.М. Справедливість і толерантність у правозастосуванні: монографія. Одеса: Фенікс. 2012. 148с.

48. Терлюк І.Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття: Навч. посібник з історії держави і права України. Львів, 2003. 156 с.

49. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

50. Черновський О.К. Психологічна компетентність судді у практичній діяльності. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 2(6). С. 14–18.

51. Черновський О.К. Шляхи вдосконалення професійно-психологічного підбору суддівських кадрів. *Наше право*. 2013. № 9. С. 191–195.

52. Шепітько В.Ю. Психологія судової діяльності: Навч. посібник Харків: Право, 2006. 160 с.

53. Юридична психологія: підруч. / Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін.; за заг. ред. Л.І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. К. : КНТ,

2007. 360 с.

54. Юридична психологія: Підручник /В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєв та ін.; за ред. Я.Ю. Кондратьєва. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 1999. 352 с.

55. Ясинок М.М. Судові дебати: право, психологія, риторика: наук.-практ. посібник / М.М. Ясинок. Київ : Правова єдність, 2016. 158 с.

56. Aspekte interkultureller Kommunikationsfähigkeit. Eds. A. Knapp-Pottchoff, M. Leidtke. München, 1997.

57. Bachman Lyle F. and Palmer Adrian S. The Construct Validation of Some Components of Communicative Proficiency // TESOL Quarterly. 1982. Vol. 16. September. № 3. P. 449-465.

58. Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy. Richards J. and Schmidt R. (eds.) Language and Communication. London: Longman, 1983. P. 2-27.

59. Hymes D.H. On communicative competence. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. 213 p.

60. Nancy B.-R. Communication: Competencies and contexts. N.Y.: Random House, 1985. 385 p.

61. Schwartz S.H., Bilsky W. Toward a Universal Psychological Structure of Human Values // Journal of Personality and Social Psychology. 1987. Vol.58. № 5. - P. 550-562.

62. Wissler R.L., Hart A.J., Saks M.J. Decisionmaking about general damages: A comparison of jurors, judges, and lawyers. Michigan Law Review. 1999. № 98. С. 751–826

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета та результати самоаналізу групи суддів

Шановний респонденте!

Дякуємо Вам за участь у проведенні дослідження. Дотримання анонімності гарантується.

Вкажіть, будь ласка, про себе наступні дані: Вік _____ Стать _____ Звання і посада _____

Стаж роботи суддею _____ Загальний юридичний стаж _____

Інструкція. Визначте в якому ступені Ви можете оцінити прояв у себе деяких комунікативних й особистісних якостей та навичок, наведених нижче, оцінивши за п'яти бальною шкалою

Комунікативні якості та особистісні риси	Варіанти відповідей кількість/ відсоток				
	«1» Ніколи	«2» Рідко	«3» Іноді	«4» Часто	«5» Завжди
1. Достатній словниковий запас			1 / 6,25	2 / 12,5%	13 / 81,25
2. Спроможність зрозуміло і точно висловлювати свої думки				5 / 31,25%	11 / 68,75%
3. Здатність змінити напрямок бесіди за власним бажанням			3 / 18,75%	5 / 31,25%	8 / 50%
4. Врахування інтересів іншого при спілкуванні		1 / 6,25%		7 / 43,75%	8 / 50%
5. Хвилювання під час спілкування з високопоставленою особою	3 / 18,75%	7 / 43,75%	4 / 25%	2 / 12,5%	
6. Спроможність чітко сформулювати свої вимоги до людей				4 / 25%	12 / 75%
7. Здатність організувати спільну роботу у групі				6 / 37,5%	10 / 62,5
8. Володіння навичками спілкування з людьми, що належать до різних прошарків населення			1 / 6,25%	7 / 43,75%	8 / 50%
9. Демонстрація мовленнєвого етикету та культури спілкування			2 / 12,5%	4 / 25%	10 / 62,5%

10.Впевненість, що при спілкуванні інші правильно вас розуміють			1 / 6,25%	8 / 50%	7 / 43,75%
11.Намагання уникати людей з якими важко спілкуватися	1 / 6,25%	4 / 25%	4 / 25%	6 / 37,5%	1 / 6,25%
12.Вміння слухати й чути інших				6 / 37,5%	10 / 62,5%
13.Здатність з легкістю підтримувати вільну бесіду				4 / 26,6%	11 / 73,3%
14.Спроможність відстоювати свою позицію при суперечці			1 / 6,25%	7 / 43,75%	8 / 50%
15.Вміння швидко знаходити спільну мову з людьми			1 / 6,25%	10 / 62,5	5 / 31,25%
16.Володіння невербальними засобами спілкування			2 / 12,5%	11 / 68,75%	3 / 18,75%
17.Поводження себе зухвало і безцеремонно під час спілкування	10 / 62,5	6 / 37,5%			
18.Відчуття скутості при спілкуванні	4 / 25	7 / 43,75%	5 / 31,25%		
19.Здатність критично ставитись до себе		1 / 6,25%	2 / 12,5%	8 / 50%	5 / 31,25%
20.Володіння комунікативними прийомами встановлення істини			1 / 6,25%	11 / 73,75%	3 / 20%
21. Поведінка у конфліктній ситуації: А) найкращий захист – це напад	3 / 18,75	9 / 56,25%	3 / 18,75%	1 / 6,25%	
Б) виклик свого співрозмовника на відверту розмову		3 / 18,75%	5 / 31,25%	7 / 43,75%	1 / 6,25%
В) схильність сперечатись при свідках	5 / 31,25	10 / 62,5%	1 / 6,25%		
Г) вичікувати, як далі поводитиметься співрозмовник		2 / 12,5%	6 / 37,5%	7 / 43,75%	1 / 6,25%
Д) йти на справжні поступки		5 / 31,25%	5 / 31,25%	5 / 31,25%	1 / 6,25%
Е) в конфліктних ситуаціях готовність до ескалації, бійки тощо	8 / 53,3	5 / 33,3%	2 / 13,3%		
Ж) прагнення шукати шляхи примирення після сварки		5 / 33,3%	4 / 26,6%	3 / 20%	3 / 20%
22. Вміння встановлювати довірливі стосунки з іншими людьми				13 / 81,25%	3 / 18,75%
23. Вміння керувати своїми емоціями під час			2 / 12,5%	7 / 43,75%	7 / 43,75%

спілкування					
24. Максимальне використання комунікативних ресурсів для ухвалення судового рішення			3 / 20%	4 / 26,6%	8 / 53,4%
25. Спроможність відійти від стереотипів під час спілкування		1 / 6,7%	2 / 13,3%	7 / 46,7%	5 / 33,3
26. Використання маніпулятивних методів і прийомів спілкування	6 / 31,25	4 / 25%	4 / 25%	3 / 18,75%	
27. Відданість своїй справі				1 / 6,25%	15 / 93,75%
28. Дотримання єдності слова і діла				1 / 6,25%	15 / 93,75%
29. Тактовність і коректність				3 / 18,75%	13 / 81,25%
30. Справедливість				2 / 12,5%	14 / 87,5%

Додаток Б

Анкета та результати експертної оцінки групи фахівців

Шановний респонденте!

Дякуємо Вам за участь у проведенні дослідження. Дотримання анонімності гарантується.

Вкажіть, будь ласка, про себе наступні дані: Вік _____ Стать _____ Звання і посада _____
 Стаж роботи на посаді _____ Загальний юридичний стаж _____

Інструкція: оцініть комунікативну компетентність та деякі особистісні риси суддів, з якими Вам доводилось спілкуватися

Комунікативні якості та особистісні риси	Варіанти відповідей кількості/ відсоток				
	Всі	Більшість	Половина	Меншість	Ніхто
1. Мають достатній словниковий запас	18 / 56,3%	13 / 40,6%	1 / 3,1%		
2. Спроможні зрозуміло і точно висловлювати свої думки	11 / 34,4%	16 / 50%	5 / 15,6%		
3. Здатні змінити напрямок бесіди за власним бажанням	9 / 29%	8 / 25,9%	13 / 42%	1 / 3,1%	
4. Враховують інтереси іншого при спілкуванні	5 / 15,6%	11 / 34,4%	15 / 46,9%	1 / 3,1%	
5. Бентежаться під час спілкування з високопоставленою особою		5 / 16,7%	6 / 20%	13 / 43,3%	6 / 20%
6. Спроможні чітко сформулювати свої вимоги до людей	10 / 31,3%	18 / 56,25%	4 / 12,5%		
7. Здатні організувати спільну роботу у групі	8 / 25%	11 / 34,4%	13 / 40,6%		
8. Володіють навичками спілкування з людьми, що належать до різних прошарків населення	8 / 25%	15 / 46,8%	7 / 21,88%	2 / 6,25%	
9. Демонструють мовленнєвий етикет та культуру спілкування	11 / 34,38%	15 / 46,88%	6 / 18,75%		
10. Впевнені, що при спілкуванні інші правильно їх розуміють	5 / 16,1%	16 / 51,6%	9 / 29%	1 / 3,2%	
11. Намагаються уникати людей з якими важко спілкуватися	6 / 18,75%	7 / 21,88%	5 / 15,63%	7 / 21,88%	7 / 21,875%

12.Вміють слухати й чути інших	4 / 12,5%	15 / 46,85%	10/ 31,25%	3 / 9,35%	
13.Здатні з легкістю підтримувати вільну бесіду	10 / 31,25%	12 / 37,5%	9 / 29,03%	1 / 3,13%	
14.Спроможні відстоювати свою позицію при суперечці	8 / 25%	23 / 71,88%	1 / 3,12%		
15.Швидко знаходять спільну мову з людьми	5 / 15,63%	10 / 31,25%	16 / 50%	1 / 3,13%	
16.Володіють невербальними засобами спілкування	1 / 3,23%	8 / 25,8%	7 / 22,58%	12 / 38,7%	3 / 9,6%
17.Поводять себе зухвало і безцеремонно під час спілкування		1 / 3,57%	6 / 21,42%	10 / 32,25%	11 / 35,48%
18.Відчувають себе скуто при спілкуванні				14 / 43,75%	18 / 56,25%
19.Здатні критично ставитись до себе	1 / 3,23%	3 / 9,67%	11 / 35,48%	10 / 32,25%	6 / 19,35%
20.Володіють комунікативними прийомами встановлення істини	3 / 9,38%	17 / 53,12%	9 / 28,12%	3 / 9,38%	
21. У конфліктній ситуації зазвичай поведуться таким чином: А) найкращий захист – це напад		1 / 3,3%	7 / 23,3%	14 / 46,6%	8 / 26,6%
Б) викликають свого співрозмовника на відверту розмову	1 / 3,3%	10 / 33,3%	6 / 20%	11 / 36,6%	2 / 6,7%
В) сперечаються при свідках			2 / 6,7%	13 / 43,3%	15 / 50%
Г) вичікують, як далі поводитиметься співрозмовник	1 / 3,2%	8 / 25,8%	7 / 22,6%	11 / 35,48%	4 / 12,9%
Д) йдуть на справжні поступки	1 / 3,3%	9 / 30%	10 / 33,3	8 / 26,6%	2 / 6,6%
Е) в конфліктних ситуаціях готові до ескалації, бійки тощо				4 / 13,3%	26 / 86,7%
Ж) прагнуть шукати шляхи примирення після сварки	1 / 3,3%	10 / 33,3%	5 / 16,7%	12 / 40%	2 / 6,7%
22. Вміють встановлювати довірливі стосунки з іншими людьми	5 / 15,62%	11 / 34,37%	13 / 40,62%	3 / 9,62%	
23. Вміють керувати своїми емоціями під час спілкування	9 / 28,12%	16 / 50%	6 / 18,75%	1 / 3,12%	
24. В достатній мірі використовують комунікативні ресурси для ухвалення судового рішення	13 / 40, 62%	15 / 46,87%	3 / 9,38%	1 / 3,12%	

25. Спроможні відійти від стереотипів під час спілкування	8 / 25%	14 / 43,75%	6 / 18,75%	2 / 6,25%	2 / 6,25%
26. Використовують маніпулятивні методи й прийоми спілкування	1 / 3,12%	3 / 9,37%	5 / 15,62%	17 / 53, 12%	6 / 18,75%
27. Віддані своїй справі	16 / 50%	12 / 37,5%	3 / 9,37%	1 / 3,12%	
28. Дотримуються єдності слова і діла	10 / 31,25%	16 / 50%	5 / 15,62%	1 / 3,12%	
29. Тактовні й коректні	10 / 31,25%	14 / 43,75%	4 / 12,5%	4 / 12,5%	
30. Справедливі	13 / 40,62%	12 / 37,5%	5 / 15,62%	2 / 6,25%	

